

ZAKLJUČEK

Prva znana pisna omemba Srednjega Vrha s šestimi lastniki rovtov v donosnosti hub je iz leta 1498 v ohranjenem urbarju belopeškega gospostva. Navedeni rovtarji Mertl, Kanziann Klebana, Jacob Klebanna, Balthaser Klebanna, Jernii Smile, Lucas Smole so denarno obveznost v višini 64 soldov plačevali gospostvu Bela Peč. Posebnost Srednjega Vrha pa ni samo v tem, da je od tod najlepši pogled na Julijske Alpe s piramidastim Špikom, temveč tudi v tem, da so se vse prvič omenjene kmetije, kot domačije v svojem prvotnem obsegu, ohranile vse do današnjih dni, torej dobrih 500 let.

Ohranjena urbarja za Belo Peč iz leta 1498 in 1636 ter kasnejši terezijanski, jožefinski in franciscejski kataster nam tako omogočajo vpogled v takratno gospodarsko stanje, ker so v urbarje oziroma katastre vpisovali pridelke, zemljišča gospostva in kmetov, agrarne in neagrarne obrate, od katerih so zemljiški gospodje pobirali dajatve. V 17. stoletju se opazi vzpon železarske dejavnosti v Gornjesavski dolini, saj se iz te dejavnosti znatno povečajo dajatve, kot ugotavlja dr. Janez Mlinar v knjigi *Urbarji belopeškega gospostva*. V Srednjem Vrhu je v tem času vpisanih šest gospodarjev: pri Merklnu sta Thomas in Adam Mertl, pri Smoleju je Valentin Smolle, pri Hlebanju Paul Clebaina, Kocjanu Bastiian Kahatzian in Vavčarju Peter Balthasar. Velikost gruntov je od 5 do 10 *tagpaw* oz. oralov, kar predstavlja njivske površine, ki jo je mogoče preorati

v enem dnevu in od 30 do 37 *mader grass* travnatih površin, ki predstavljajo število dni, ki jih potrebuje en kosec, da pokosi celoten travnik.⁸⁴ Po velikosti so srenške kmetije med večjimi v primerjavi z ostalimi v Gozdu in Kranjski Gori.

Velik razmah v poselitvi je opazen v 18. stoletju, ko je iz prvega popisa slovenskih družin razvidno, da v Srednjem Vrhu živi 87 ljudi. Na domačiji Pri Merklnu gospodarji Jacobus Mirtl, vdovec star 72 let. Pri Smoleju je gospodar Matthaesus Schmoley, star 54 let, ki ima z ženo Magdaleno tri hčere in se zato priimek v naslednji generaciji zamenja na Cuznar. Pri Hlebanju je gospodar Joannes Hlebaina star 52 let, Pri Kocjanu Urbanus Sima, vdovec star 56 let, in Pri Vavčarju Gregorius Lautescher, star 44 let. Nastaneta dve novi kmetiji: Jureževa kmetija z delitvijo Merklrove kmetije, kjer je gospodar Peter Mirtl star 32 let, in Pri Vahu, kjer gospodarji Gregorius Lach, vdovec star 54 let, kjer je pri hiši kar 13 ljudi. Na novo nastaneta tudi dve kajži; ena pri Kajžneku, kjer je s svojo družino Andreas Odermon, vdovec star 61 let, in Hladniku, kjer živi kajžar Jacobus Hlebaina, star 45 let, ki izvira iz Hlebanjeve domačije. Očitno je, da je veliko vdovcev po 50 letu, ker so ženske umirale pri porodih. Pri hišah so tudi najemniki, kar je odraz razmaha neagrarnega gospodarstva: kuhanje apna, oglarjenje, rudarjenje. Te dejavnosti so logično povezane s fužinskimi obrati v dolini.

Dobrih trideset let kasneje, leta 1787, so v jožefinskem katastru oblikovane vse srenške kmetije. Kmetije imajo pri hišah 'gartelce', ki so se večinoma

84 Mlinar, *Urbarji belopeškega gospostva*, Ljubljana, 2018, str. 37-38.

kot 'grede' ohranili vse do danes. Poleg natančnega popisa 'gartelcev' okoli hiš, travnikov, pašnikov in planin so zapisane tudi hišne številke. Na območju *Pri Mertelnih*, kot je navedeno v jožefinskem katastru, se začne hišna št. 1 pri Thomasu Odermanu – Kajžnjeku, nato sledijo: Klemen Märtl, hišna št. 2 - Pri Jurežu in Lenarth Märtl, hišna št. 3 - Pri Merklnu, hišna št. 4 Pri Smoleju, kjer gospodari vdova Spella Cuznerin, ki ji je snežni plaz u Dovu leta 1777 zasul moža. Pri Hlebanjevih, hišna št. 5, gospodari Thomas Hlebaina; pri Kocjanu, hišna št. 6, je gospodar Gasper Zimma; pri Vahu, hišna št. 7, pa se je zamenjal priimek iz Lach v Smuck. Svoje planine imajo v Karavankah: od Merklrove in Jureževe planine pod Vošco, do planin v Hudih hlevih in Za Lepim vrhom vse tja do Bašce. Ob Smeču imajo svoj mlin Jureževi in Merklnovi, ob Jermanu imajo svoj mlin in žago Smolejevi in Hlebanjevi, v Hladniku pa Vavčarjevi.

Srednji Vrh je v 18. stoletju gospodarsko razvita vas, kar se odraža tudi v trdno zidanih hišah. Ob samem nastanku so bile domačije manjše, tekom časa pa jih je vsak gospodar glede na svoje zmožnosti popravil in dozidal. Hiše so bile zgrajene iz trdnih kamnitih sten že v 16. stoletju, če ne še prej, kar dokazujejo ohranjeni stropi v Hlebanjevi in tudi v Merklnovi domačiji. Po izgradnji Rudolfove železnice do Trbiža leta 1870 se je v Gornjesavski dolini začelo razvijati letovišcarstvo, kot so takrat poimenovali turizem, ki je velik razmah doživel v obdobju med obema vojnama. Ta razvoj se odraža tudi v Srednjem Vrhu. Na območju Smolejeve kmetije sta postavila svoji

počitniški hišici etnolog prof. Niko Kuret s svojo družino in Stanka Modic, kasneje poročena Špinčič. Tik pred drugo svetovno vojno sta zakonca Koblar iz Ljubljane zgradila vilo na Glavi, ki sta jo po vojni prodala in v bližini Pri Poharju zgradila počitniško hišico. V Srednjem Vrhu je v tem času zraslo še nekaj drugih počitniških hiš, zamrle pa so kajže pri Kajžnjeku in v Hladniku. Opuščeni sta bili tudi Frtalja in Valjavka.

Srednji Vrh se je na svoji slikoviti legi ter odmaknjenosti od doline, kljub lažji dostopnosti po leta 1964 zgrajeni cesti iz Gozda - Martuljka, ohranil v vsej svoji prvobitnosti. Vse kmetije so se, težkim življenjskimi pogojem navkljub, ohranile vse do danes.

Srednji Vrh danes